

ráiteas an chathaoirligh

súilfhéachaint siar

eacnamaíocht

pobal & cultúr

naisc eorpacha

eagruchán & seirbhísí

tuarascáil bhliantúil 1999

Ráiteas an
Chathaoirleach

Is ar an 6ú Eanáir 2000 a ceapadh mise mar Cathaoirleach ar Údarás na Gaeltachta agus dá thoradh sin is ormsa a thiteann sé an ráiteas seo a scríobh cé go mbaineann an Tuarascáil leis an mbliain 1999.

Forbairt Gheilleagrach

Is í aidhm straitéis Údarás na Gaeltachta don Ghaeltacht cabhrú agus tacú chun pobail labhartha Gaeilge a chothú atá láidir agus inmharthana ó thaobh eacnamaíochta de, áit ar féidir le daoine a n-acmhainneacht iomlán a bhaint amach agus caighdeán ard saoil a bheith acu.

Le deich mbliana anuas tá méadú de 60% tagtha ar líon na ndaoine atá fostaithe sa tionscal déantúsaíochta sa Ghaeltacht, agus tá thart ar 28% den líon saothair fostaithe sa tionscal sin anois. Is éacht mór é sin do cheantar tuaithe, forimeallach agus tá sé an-fhabhrach i gcomparáid leis an gcaoi a bhfuil cúrsaí go náisiúnta.

Is staid í sin nach bhféadfaí a thuar deich mbliana, ná fiú cúig bliana, ó shin. Tá méadú 30% ar an bhfostaíocht lánaimseartha i gcuideachtaí Gaeltachta le cúig bliana anuas, ó 6,296 post ag tús 1995 go 8,183 ag deireadh 1999.

Bliain neamhchoitianta a bhí i 1999 maidir le gníomhaíochtaí cruthaithe post Údarás na Gaeltachta: san iomlán, cruthaíodh leibhéal sláintiúil de 1,042 post nua sa Ghaeltacht, bhí líon na dtograí cruthaithe post a bhí ar fáil inchomparáide le blianta roimhe ach, den chéad uair i stair na heagraíochta, b'airde i bhfad a bheadh líon na bpost a cruthaíodh mura mbeadh ganntanas oibrithe i roinnt ceantar Gaeltachta. Tugann sé sin le fios go bhfuil buaic-chlár fostaíochta bainte amach againn sa tionscal déantúsaíochta.

Den chéad uair riamh, tá an chosúlacht ann go bhfuil buaic sroichte ag na figiúirí cruthaithe post agus nach mbainfidh líon na bpost nua a chruthófar amach anseo leibhéal na mblianta roimhe seo amach. Táimid tagtha go dtí an staid nach mbeadh sé stuama aon mhórhogra nua a cheadú i suímh áirithe mar go gcuirfeadh sé sin margadh an lucht saothair áitiúil as a riocht agus go n-imreodh sé droch-thionchar ar chuideachtaí atá cheana ann.

Féadfaidh an polasaí cruthaithe fostaíochta díriú níos mó anois ar chaighdeán na bpost seachas líon na bpost. Tá an deis againn a bheith níos roghnaíche agus cuirfidh sé sin ar ár gcumas poist ar chaighdeán níos airde a mhealladh atá comhoiriúnach do chaighdeán oideachais agus ardmhianta gairme aos óg na Gaeltachta.

Má táimid chun ár n-aidhm fhoriomlán a bhaint amach maidir le gach duine a bheith in ann a (h)acmhainneacht iomlán a bhaint amach agus taitneamh a bhaint as caighdeán ard beatha, caithfidh tionscail nua teacht chun cinn taobh leis na seantionscail. Chun é sin a bhaint amach ní mór dúinn tairbhe iomlán a bhaint as a bhfuil le hofráil ag an teicneol-aíocht nua sna réimsí ríomhaireachta, teileachumarsáide, próiseála sonraí, ríomhthráchtála, seirbhísí teicneolaíochta oideachais agus gníomhaíochtaí eile eolas-bhunaithe.

Tharla forbairtí suntasacha le blianta beaga anuas maidir le geilleagar seirbhísbhunaithe neamhdhéantúsaíochta a chothú laistigh den Ghaeltacht sna réimsí closamhairc, ilmheáin agus turasóireachta cultúrtha, ach ní mór cuid mhaith eile a dhéanamh má táimid chun taoide imirce amach na ndaoine is éirimiúla a chasadh, rud atá ina thréith ag formhór mór na gceantar Gaeltachta le fada an lá.

Tugann forbairt earnála atá bunaithe ar sheirbhísí nua-aimseartha laistigh den Ghaeltacht dúshlán ollmhór forbartha d'Údarás na Gaeltachta, dúshlán

atáinchomparáide leis an dúshlán ar tugadh aghaidh air tríocha bliain ó shin maidir le bunachar déantúsaíochta laistigh den Ghaeltacht a fhorbairt. Bhí rath ar an gcaoi ar déileáladh leis an dúshlán sin agus leagann sé dea-shampla tagartha dúinn chun geilleagar atá bunaithe ar sheirbhísí nua-aimseartha a fhorbairt sna blianta amach romhainn.

Caithfear a rá nach ann d'aon samhail fhoirfe chun é seo a bhaint amach. Agus sinn ag oibriú amach freagairtí rathúla don dúshlán beimid ag déileáil le foirmí nua a bhféadfadh pobail iargúlta tuaithe eile in Éirinn agus san Eoraip tairbhe a bhaint astu.

Is é an comhábhar is tábhachtaí agus is criticiúla d'fhorbairt geilleagair nua-aimseartha ná líon saothair óg agus oilte a bheith ar fáil: tá sé sin ag an nGaeltacht agus caithfidimid deimhin a dhéanamh de go gcoinneofar é sin slán. Níl cuid mhaith de na bunriachtanais eile atá lárnach d'fhorbairt geilleagair nua-aimseartha ag an nGaeltacht, afách. Tógfaidh sé roinnt mhaith blianta cuid mhaith de na heasnaimh struchtúracha laistigh den Ghaeltacht a cheartú.

Mar shampla, tá géarghá le bonneagar fisiceach, sóisialta, teicneolaíochta agus oideachais na Gaeltachta a uasghrádú agus a nuachóiriú. Tá gá práinneach chomh maith leis an mbonneagar sóisialta a fhorbairt chun gur féidir le daoine taitneamh a bhaint as na cineálacha seirbhísí agus nósanna maireachtála a ghabhann le ceantair uirbeacha de ghnáth, agus ag an am céanna buntáistí timpeallachta ardchaighdeán agus uathúil tuaithe a choinneáil: tá gá le roinnt lárionad baile le saoráidí breise siopadóireachta, sóis-ialta, só agus siamsaíochta a fhorbairt in éineacht le breis tithíochta agus cóiríochta.

Teanga

Tugann an staid láidir fostaíochta atá sa Ghaeltacht faoi láthair an scóip dúinn díriú ar cheist na teanga, ach tá dúshlán nua á gcothú aici sin chomh maith maidir le cothú na teanga. Tá an Ghaeilge mar theanga phobail sa Ghaeltacht faoi bhrú mór de bharr réimse casta fórsaí nuachóirithe na linne seo lena n-áirítear dul chun cinn geilleagrach sna ceantair faoi dhaonra mór agus meath an daonra sna ceantair thearcfhorbartha. Cuid de na ceantair sin nach bhfuil aon tairbhe suntasach bainte acu as an rath geilleagrach le déanaí is iad na ceantair chéanna Ghaeltachta iad ina bhfuil an Ghaeilge is láidre mar theanga phobail.

Tá an Ghaeilge ag fulaingt i gcónaí mar thoradh ar an teip go nuige seo maidir lena gceart féin a thabhairt do ghnóthaí teanga sa phróiseas pleanála don Ghaeltacht mar réigiún. Táimid dóchasach go ndíreofar go héifeachtach ar an bhfadhb seo i bhforálacha na reachtaíochta nua Pleanála. Gan dabht, tá súil againn chomh maith go gcabhróidh obair Choimisiún na Gaeltachta chun béim a chur ar a bhfuil á rá ag Údarás na Gaeltachta thar na blianta; sé sin mar gheall ar chastacht na ceiste faoi úsáid agus cothú na teanga ní féidir leis an Údarás amháin déileáil le ceist bhuanaithe na Gaeilge mar theanga pobail na Gaeltachta gan chúnamh ó na réimsí eile, réimsí a bhfuil cuid acu, ar nós na meáin agus soláthar seirbhísí an Stáit don phobal Gaeltachta, ina ngníomhairí cumhachtacha maidir le hathrú agus iompar teanga.

Chomhairligh an tÚdarás an Rialtas thar na blianta nach leigheas uilíoch ar na ceisteanna eile seo saingníomhaireacht agus buiséad a bheith ann don Ghaeltacht mar tá an leigheas mar chuid d'fhreagracht fhoriomlán an Rialtais féin. Is léir chomh maith go bhfuil gá le freagairtí comhordaithe chun na ceisteanna teanga agus forbartha geilleagraí a réiteach. Ní féidir le hÚdarás na Gaeltachta aghaidh a thabhairt ar cheisteanna mar sheachadadh seirbhísí an Stáit trí mheán na Gaeilge nó forbairt saoráidí feabhsaithe sóisialta, tithíochta agus scíthe ach trí chomhoibriú le gníomhaireachtaí eile a bhfuil príomhról sna réimsí seo le glacadh acu.

Buíochas

Chuireamar tús leis an mbliain nua le bord nua. Lena bhallraíocht tofa leathnaithe tá cineál ionadaíochta Údarás na Gaeltachta méadaithe agus cuirtear béim ar ár staid uathúil i measc ghníomhaireachtaí stáit sa chaoi gur sinne an t-

aon eagras forbartha stáit ina dtoghtar formhór mór bhaill an bhoird go daonlathach. Is údarás réigiúnach uathúil sinn, le toise daonlathach agus feidhmeanna forbartha forleathana. Tá an t-údarás leathnaithe seo an-ionadaíoch de na ceantair éagsúla Ghaeltachta agus tá struchtúr cineachta an bhoird tríd na coistí réigiúnacha reachtúla i ndiaidh cinnteoireacht a chothú go háitiúil laistigh de na pobail Ghaeltachta.

Ba mhaith linn ár mbuíochas a ghabháil leis na heagraíochtaí éagsúla lena n-oibrímid go dlúth-grúpaí pobail, ranna agus gníomh-aireachtaí eile Stáit, údarais áitiúla, institiúidí tríú leibhéal agus eagraíochtaí teanga. Ní ar bhonn áitiúil agus náisiúnta amháin atá comhoibriú Údarás na Gaeltachta leis na comhlachtaí sin, ach is ar bhonn Eorpach agus idirnáisiúnta atá sé chomh maith. Aithnímid an caidreamh luachmhar atá cothaithe againn leis na heagraíochtaí sin thar na blianta agus táimid ag súil lena gcomhoibriú arís sna blianta romhainn, ar mhaithe le gach duine.

Ba mhaith liom an deis seo a thapú chun buíochas a ghabháil leis an té a chuaigh romham mar chathaoirleach, sé sin, An tOllamh Gearóid Ó Tuathaigh, agus le comhaltaí an Bhoird roimhe seo mar gheall ar an obair chrua a rinneadar ar mhaithe le muintir na Gaeltachta. Gabhaim buíochas chomh maith leis an mbainistíocht agus leis an bhfoireann as a ndíograis agus a ngealltanais leanúnach chun aidhmeanna agus oibríochtaí Údarás na Gaeltachta a chur chun cinn.

Tadhg Ó hÉalaithe, Cathaoirleach

15/06/00

Súilfhéachaint
Siar

1995 1996 1997 1998 1999

Údarás na Gaeltachta

Glan-Sócmhainní Dochta	IR£000	79,095	83,645	91,813	102,617	108,389
Glan-Sócmhainní Reatha	IR£000	53	(200)	(523)	(1,893)	(705)
Fostaíocht Lánaimseartha		116	118	116	116	117
Tuarastail agus Pá (a)	IR£000	3,275	3,571	3,651	3,809	4,043

Fothionscail agus Comhthionscail

Infheistíocht an Údaráis sa Scairchaipiteal	IR£000	2,062	1,604	1,618	2,074	4,413
Deontais a Ceadaíodh	IR£000	4,173	5,117	4,773	5,541	3,432
Deontais a Íocadh	IR£000	4,163	3,524	4,699	3,457	5,554

Mórhionscail agus Miontionscail

Deontais a Ceadaíodh	IR£000	20,148	10,451	17,387	14,332	12,597
Deontais a Íocadh	IR£000	7,983	6,883	8,190	6,226	7,486

Fostaíocht

Fostaíocht Lánaimseartha		6,835	7,439	7,854	8,174	8,183
Fostaíocht Shéasúrach & Pháirtaimseartha		3,940	3,877	4,110	3,485	3,604

Foirgnimh

Caiteachas ar Fhoirgnimh	IR£000	9,516	6,676	10,143	13,542	9,199
--------------------------	--------	-------	-------	--------	--------	-------

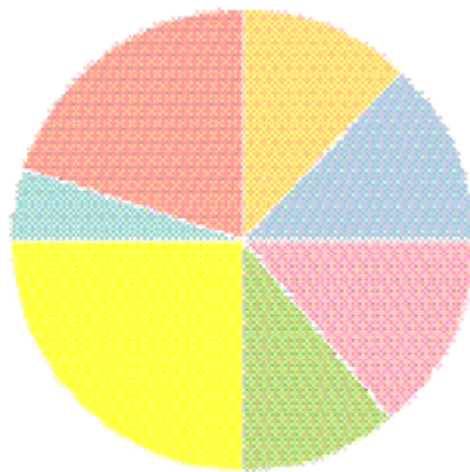
Airgead a Fuarthas ón Stát (AE san áireamh)

Deontais i gCabhair						
Caiteachas Reatha	IR£000	2,490	2,642	3,000	3,205	3,450
Deontais i gCabhair						
Deontais do Thionscail	IR£000	12,750	11,000	11,250	8,700	11,600
Airleacain/Deontais i gCabhair						
Caiteachas Caipitil	IR£000	9,750	6,600	9,800	13,400	13,400

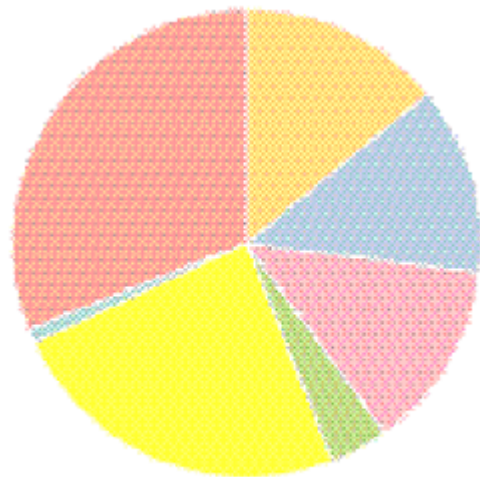
(a) Níl ranníocaíochtaí aoisliúntais san áireamh/Superannuation contributions not included

IR£1 = €1.2697

Fostaíocht lánaimseartha i dtionscail Postanna nua a cruthaíodh i 1999 a fuair cúnamh i 1999

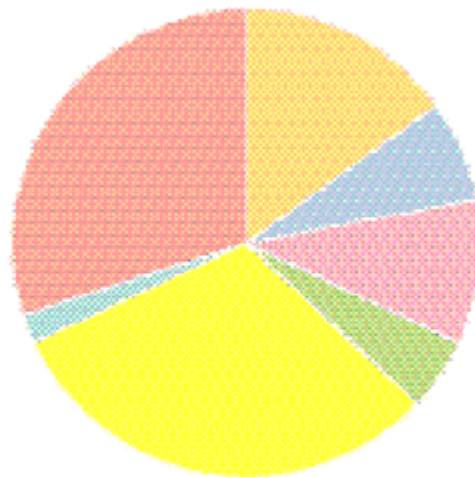

iomlán = 8,183

iomlán = 1,042

Deontais a ceadáíodh i 1999 de réir earnaála

iomlán = £16,029,079

Eochair [Key]

- Acmhainní Nádúrtha/*Natural Resources*
- Bia/*Food*
- Déantúsaíocht Eile/*Other Manufacturing*
- Teicstílí & Éadaitheoireacht/*Textiles & Clothing*
- Innealtóireacht Mheicniúil/*Engineering*
- Ruibéar & Plaistigh/*Rubber & Plastics*
- Seirbhísí/*Services*

Sa bhliain 1999, cruthaíodh 1,042 post nua lánaimseartha i gcuideachtaí cliant Údarás na Gaeltachta, rud a dhaingnigh na leibhéil arda fostaíochta a bhí ann le blianta beaga anuas. Tá an leibhéal foriomlán nua de 8,183 post lánaimseartha beagán beag os cionn na buaice úrnua a baineadh amach anuraidh, rud a léiríonn buanú san fostaíocht sa Ghaeltacht.

Eacnamaíocht

Bhí méadú 119 post san fostaíocht pháirt-aimseartha agus shéasúrach, le buaic nua de 3,604 i 1999 (ó 3,485 i 1998). Tá dhá ghné shuntasacha ag baint leis na figiúirí seo - ghnóthaigh earnáil na seirbhísí nua-aimseartha ar ais formhór na bpost a cailleadh i 1998 trí mhéadú de 167 post; leanadh den phátrún sa réimse feirmeoireachta agus próiseála éisc áit ar cailleadh 14 post. (Tá méadú substaintiúil san fostaíocht lánaimseartha agus pháirtaimseartha á thuar don earnáil feirmeoireachta éisc faoin mbliain 2001).

Ceadú Post

Ceadaiodh 1,117 post nua i 1999. Léiríonn sé sin laghdú mór ar an meánleibhéal ard post a ceadaiodh le blianta beaga anuas. Comhartha de dea-bhail fhoriomlán gheilleagar na Gaeltachta (rud atá i gcoimhréir lena bhfuil ag tarlú go náisiúnta) is ea go bhfuil scóip theoranta sa Ghaeltacht chun glacadh le mórtograí.

Foinsí an Fháis san Fostaíocht

Is léiriú é ar thábhacht na straitéise seo 'cothú na hinniúlachta' gurb é an bunachar tionscail atá ann an mhórfhoinse fostaíochta nua arís i 1999: d'eascair 750 de na poist nua a cruthaíodh as leathnú sa bhonn tionsclaíoch reatha agus cruthaíodh na 292 post eile i dtionscail nua.

Mar thoradh ar straitéisí a leanadh le deich mbliana anuas, tá líon mór post cruthaithe san earnáil nua seirbhísí nua-aimseartha. Baineadh é seo amach in ainneoin chúlra a fhágann deiseanna srianta ann de dheasca easpaí sa bhonneagar chun cineálacha áirithe seirbhísí nua-aimseartha a mhealladh chuig limistéar ar nós na Gaeltachta. Bhí buacacht mhór san earnáil seirbhísí nua-aimseartha arís le linn 1999 le 325 post nua tagtha ar an bhfód. Nuair a chuirtear na cailteanais phost san áireamh fiú, bhí fás de 14% san earnáil sin.

An Clár Feidhme do Thionscail

Tá na 1,042 post a cruthaíodh ar an talamh beagnach 75% os cionn sprioc bhliantúil Údarás na Gaeltachta de 600 post faoi Fho-Chlár na Gaeltachta den Clár Feidhme (Náisiúnta) do Thionscail. Thar an tréimhse cúig bliana, bhí 3,000 post nua mar sprioc charnach don Ghaeltacht: 5,947 post a cruthaíodh mar a tharlaíonn, dhá oiread na sprice, nach mór.

Costas in aghaidh an Phoist

£12,000 a bhí i gcostas deontais in aghaidh an phoist anuraidh agus is £9,300 a bhí mar mheánchostas in aghaidh an phoist thar na cúig bliana seo caite.

De bhreis ar dheontais chaipitil, léiríonn an costas in aghaidh an phoist caiteachas ar dheontais i leith traenála, fostaíochta, agus taighde agus forbartha (gan cúnamh ó chiste Taighde agus Forbartha Beart 1/RTI a áireamh). Bíonn an costas a ghabhann le post a chruthú i gcuideachtaí a fhaigheann tacaíocht ó Údarás na Gaeltachta ar aon dul i gcoitinne leis an meánchostas náisiúnta fad a bhaineann le tionscail bheaga go meánmhéid.

Maoiniú na dTograí a Ceadaiodh

Sna 1,117 post a ceadaiodh i dtograí agus leathnúcháin nua beidh infheistíocht mheasta fhoriomlán de £51m. lena n-áirítear cúnamh Stáit de bhreis is £19.2m (£16m i ndeontas i gcabhair agus £3.2 d'infheistíocht chothromais).

Tionscnaimh Fhorbartha Áitiúla

Thar thréimhse cúig bliana, mhéadaigh an fostaíocht pháirtaimseartha agus

shéasúrach ó 3,298 ag tús 1995 go 3,604 i 1999: is fiú a thabhairt faoi deara go raibh méadú mór san fhostaíocht pháirtaimseartha sa chéad leath de bhlianta na nóchaidí de bharr an méadú ar dheiseanna feabhsaithe fostaíochta/ioncaim sa mhuirshaothrú go príomha: bhí sé mar thosaíocht straitéise le blianta beaga anuas na leibhéil sin a chothabháil. Baineadh é seo amach: beagnach a dhá oiread níos mó ná figiúr 1990 (1,890 oibrí) atá an figiúr de 3,604 oibrí páirtaimseartha nó séasúrach ag deireadh na nóchaidí. Tá an fhostaíocht seo fíorthábhachtach sna ceantair chois chósta.

Tá an fhostaíocht pháirtaimseartha agus shéasúrach ina cuid thábhachtach d'fhreagairt Údarás na Gaeltachta do rachtanais ioncaim na bpobal áitiúla agus bíonn tionchar tábhachtach aici ar chuid mhaith de na pobail sin a bhfuil an Ghaeilge is láidre mar theanga phobail iontu.

Mar aon leis an bhfostaíocht pháirtaimseartha agus shéasúrach, riaradh 28 Scéim Fostaíochta Pobail i gcomhar le FÁS agus na pobail áitiúla. Ar na scéimeanna sin fostaíodh 521 duine agus bhí luach de bhreis is £4m ag baint leo. Mar aon leis an gcúnamh ollmhór a thugann siad chun tograí caithimh aimsire, oidhreacht agus timpeallachta pobail a fhorbairt agus a fheabhsú, bíonn ról tábhachtach ag na scéimeanna seo maidir leis an sprid áitiúil phobail a choinneáil sláintiúil agus leagan amach sóisialta an phobail a fheabhsú.

An Phunann Mhaoine

Léiríonn éagsúlacht na punainne maoinne éagsúlacht ról Údarás na Gaeltachta mar ghníomhaireacht forbartha réigiúnaí. Áirítear sa phunann ní hamháin gabháltas substaintiúil de eastáit thionsclaíoch agus áitribh ghnó agus freisin trí aerstráice maille le seirbhísí coimhdeacha agus réimse áiteanna sainchoimisiúnaithe mar uisceadán Mhara Beo sa Daingean agus sainsaoráidí próiseála éisc i gCiarraí, sa Ghaillimh agus i nDún na nGall, Iárionaid cheardaíochta sa Daingean, sa Spidéal agus i gCill Charthaigh, stiúideonna teilifíse sa Daingean, stiúideonna oiliúna teilifíse agus saoráidí Thelegael sa Spidéal.

Ag deireadh 1999, bhí 254,000 méadar cearnach de spás tionsclaíoch ag an Údarás, a raibh 28,300 méadar cearnach (11%) de saor. Tá 15,200 méadar cearnach (6%) i ndrochstaid, rud a fhágann 5% de spás ullamh le haghaidh tograí nua.

Críochnaíodh 1,433 méadar cearnach de spás nua i 1999.

Foirgnimh Nua

Bhí éileamh leanúnach ann feadh na bliana ar spás tograí i ngach réigiún den Ghaeltacht le beagán foirgneamh folamh ar fáil agus gan aon spás saor ar fáil i gceantar Chois Fharráige de Chontae na Gaillimhe nó i gceantar Bhaile Bhuirne/Bhaile Mic Íre de Chontae Chorcaí. Tá leithdháileadh déanta ar bhreis agus £1m do dhá fhoirgneamh monarchan i mBaile Bhuirne d'fhonn freastal ar fhairsingiú ar dhá fhiontar atá ann cheana féin (Folláin Teo agus Mark Éire BV Teo).

Tá aonad fiontar nua curtha in áirithe do Oileán Chléire.

Tá éileamh forásach ann ar fhoirgnimh atá oiriúnach do ghnólachtaí nach gnólachtaí tionsclaíoch traidisiúnta iad: mar shampla, tá an t-éileamh ar spás oifige agus spás atá oiriúnach do ghnólachtaí ríomhaireachta ag fás de réir a chéile.

Rinneadh dul chun cinn maith sa soláthar aonad fiontraíochta nua i gceantair éagsúla neamhfhorbartha agus tá obair idir lámha nó ar tí tosaithe i gCarna, Casla agus Tír an Fhia, Co. na Gaillimhe; i dTearmann, Co. Dhún na nGall; i mBaile na Buaile, Co. Chiarraí; agus i gCléire, Co. Chorcaí.

Tá pleananna á n-ullmhú faoi láthair le haghaidh foirgneamh nua ag Scríb, Co.

na Gaillimhe; Eachléim, Co. Mhaigh Eo; Cill na Martra, Co. Chorcaí; agus Dún Géagáin in Uíbh Ráthach, Co. Chiarraí.

Tá seanmhonarcha chniotála i Ros Muc, Co. na Gaillimhe, á ceannach lena hathfhorbairt.

Athchóiriú Foirgneamh

Leanadh den obair riachtanach athchóirithe agus nuachóirithe ar fhoirgnimh a tógadh i rith na seachtóidí agus críochnaíodh 5,493 méadar cearnach. Tá foirgnimh ann i gcónaí atá le hathchóiriú i ngach áit sa Ghaeltacht agus leanfar den obair sin go ceann roinnt mhaith blianta eile.

Díonta

Leanadh den chlár athnuachana díonta agus cuireadh díonta ionaid ar 8,777 méadar cearnach de dhíonta lochtacha nó fochaighdeánacha.

Eastáit Thionsclaíocha

Rinneadh socrúithe chun talamh a cheannach chun an t-eastát tionsclaíoch ag Tír an Fhia, Co. na Gaillimhe, a leathnú. Rinneadh obair fhorbartha ar eastáit thionsclaíocha i mBaile na Móna, Co. Dhún na nGall, agus i mBaile Bhuirne, Co. Chorcaí.

Aerstráicí

Rinneadh obair dheartha agus réamhpleanála le haghaidh aerstráicí beartaithe do na hoileáin Toraigh, Inis Bó Finne, Cliara agus Ráth Gharbháin, An Clochán, Co. na Gaillimhe thar ceann na Roinne Ealaíon, Oidhreachta, Gaeltachta & Oileán.

Oifigí an Údaráis

Ullmhaíodh pleananna do Sheomra Boird ilchuspóireach nua ag an bPríomhoifig a thógfar le linn na bliana 2000. Tá an seomra boird nua deartha ar bhealach go mbeidh sé oiriúnach do chlár oiliúna, seimineáir, comhdhálacha agus cruinnithe poiblí ócáideacha.

Rinneadh cinneadh i rith na bliana oifig an Údaráis sa Daingean, Co. Chiarraí, a aistriú go Baile an Mhuilinn, an Daingean áit a bhfuil mórforbairt Páirce Gnó beartaithe. Tá sé i gceist go soláthrófar spás do sheirbhísí agus do thograí ríomhaireachta san fhoirgneamh céanna.

Pobal & Cultúr

Is é caomhnú agus láidriú na Gaeilge mar theanga bheo sna pobail Ghaeltachta agus a tabhairt ar aghaidh chuig an gcéad ghlúin eile bunús pholasaí Údarás na Gaeltachta. I gcoirlár gach gníomhaíochta de chuid na heagraíochta tá cuspóir cothaithe agus forbartha teanga. Ag aithint an róil bhunúsaigh a ghlacann an pobal chun an cuspóir sin a chur chun cinn, tá cuid mhaith de na sainghníomhaíochtaí préamhaithe i ngníomhaíochtaí forbartha pobail agus pobalbhunaithe.

Riarann an Rannóg Forbartha Teanga agus Cultúir réimse clár atá dírithe ar an nGaeilge agus an cultúr Gaelach a chur chun cinn agus a fhorbairt. Ina measc tá scéimeanna tacaíochta do chuideachtaí Gaeltacht-bhunaithe, naíonraí, na healaíona pobail, eagraíochtaí óige, foghlaimoirí teanga, scríbhneoirí, imeachtaí agus féilte pobail.

Buaicphointí 1999

Gnó le Gaeilge

Leanadh de thionscnaimh le linn na bliana chun cuideachtaí Gaeltacht-bhunaithe a spreagadh chun an Ghaeilge a úsáid i bhfógraíocht agus lipéadú earraí agus ina n-ábhar fógraíochta.

Ranganna Gaeilge agus cúrsaí trí mheán na Gaeilge

Eagraíodh breis is 60 cúrsa Gaeilge agus ciorcal comhrá chun freastal ar an éileamh ollmhór ó dhaoine ar mian leo an Ghaeilge a fhoghlaim. Eagraíodh imeachtaí sóisialta eile trí Ghaeilge chomh maith. Foilsíodh Cuid 2 de 'Abair Leat' (lámhleabhar do mhúinteoirí Gaeilge) i bhfoirm leabhair agus caiséid. Rinne mic léinn fhásta ón iasacht scannán gairid ar úsáid na Gaeilge. Bunaíodh seirbhís teanga (Seirbhísí Teanga Mhúscraí) i Múscraí i nGaeltacht Iarthar Chorcaí, i gcomhar leis an eagraíocht forbartha áitiúil, agus tá oiliúint Gaeilge le soláthar tríthi do mhúinteoirí a bhíonn ag plé le hoideachas aosach.

I gCarna, Co. na Gaillimhe, bhí cúrsaí Gaeilge mar chuid de chlár INTEGRA an AE. Ar na cúrsaí fuarthas oiliúint i scileanna teilifíse, staidéar gnó agus turasóireacht agus d'fhreastail 16 duine áitiúil orthu.

Naíonraí

I 1999 ritheadh an cúrsa céanna oiliúna naíonra a ritheadh i 1998 do stiúirthóirí naíonraí san iarthar agus leathnaíodh go dtí an Mhumhain agus Dún na nGall é. Tá líon iomlán de 63 stiúirthóir naíonra sa Ghaeltacht ag freastal ar na cúrsaí seo, a bhfuil sé mar aidhm acu creid-iúnú aitheanta a sholáthar do stiúirthóirí naíonraí sa réimse tábhachtach seo.

Bhí breis agus 800 páiste ag freastal ar naíonraí sna ceantair Ghaeltachta i 1999. Bunaíodh sé naíonra nua i nDún na nGall i mbliana agus méadaíodh go mór líon na bpáistí a d'fhreastail ar naíonraí sna réigiúin eile.

I gcomhar le hInstitiúid Teangeolaíochta Éireann, foilsíodh staidéar ar na tairbhí a bhaineann le freastal ar naíonra agus ar na céimeanna is gá a thógáil chun córas na naíonraí a neartú, staidéar dar teideal Luathoidéachas Trí Ghaeilge sa Ghaeltacht.

Seirbhísí Óige

Feictear seirbhísí óige mar mheán neamhfhoirmiúil oideachais do dhaoine óga. Tá easpa mhór seirbhísí agus oiliúna óige Gaeltacht-bhunaithe sa chóras reatha. Cé go bhfuil sé sin aitheanta agus go dtabharfaidh an Roinn Ealaíon, Oidhreacht, Gaeltachta & Oileán agus an Roinn Oideachais agus Eolaíochta aghaidh air, bhunaigh an tÚdarás, idir an dá linn, 'Cónaidhm Eagraíochtaí Óige na Gaeltachta'. Ina theannta sin, ceadaíodh cúnaimh d'Óige an Iarthair-scéim

cheannaireachta óige san iarthar.

Comhpháirtíocht leis an gComhairle Ealaíon

Bhí clár cuimsitheach ealaíon pobail ar siúl go leanúnach i rith na bliana mar thoradh ar an gcomhpháirtíocht a bunaíodh leis an gComhairle Ealaíon i 1997. Inár n-aighneacht chuig an gComhairle Ealaíon don tréimhse 1999-2001, d'iarr an tÚdarás go n-aithneofaí an Ghaeltacht mar réigiún ann féin ar chúiseanna maoinithe agus go ndéileálfaí leis na healaíona Gaeilge Gaeltacht-bhunaithe ar a bhfiúntas bunaidh féin. Níor glacadh leis an aighneacht sin agus ní bhfuair an maoiniú le haghaidh na n-ealaíon Gaeilge don tír ar fad ach méadú beag (£150,000 nó méadú 0.3%). Cuirtear é sin i gcomparáid le méadú 26.3% ar fad sa mhaoiniú a soláthraíodh don Chomhairle Ealaíon don tréimhse chéanna.

Tionscnaimh Eile

Agus iarracht á déanamh an tacaíocht do na healaíona teanga-bhunaithe a mhéadú, bhunaigh an tÚdarás fochuideachta, Suairc Teo, trínar soláthraíodh maoiniú tacaíochta do 23 togra ealaíon ar fud na Gaeltachta. Ina dhiaidh sin tharraing cuid de na tograí seo maoiniú ón gComhairle Ealaíon agus ó eagraíochtaí eile.

Comórtais Litríochta agus Féilte

I 1999 bronnadh duaiseanna ar sheachtar daltaí Gaeltachta i gcomórtais 'Oireachtas na Gaeilge' i ndiaidh dóibh duaiseanna a bhaint amach i gcomórtais litríochta Ghaeltacht-bhunaithe. Tugtar urraíocht agus cúnamh do réimse leathan féilte áitiúla. Is éard a bhíonn iontu sin, dáiríre, iarrachtaí pobail ar an oidhreacht, cultúr agus teanga a chur chun cinn chomh maith le bheith ina bhféilte bunaithe ar thraidisiúin áitiúla siamsaíochta, spóirt agus caithimh aimsire.

An Geilleagar Sóisialta/Forbairt Phobail

Rinneadh dul chun cinn breise ar chúram forbartha an gheilleagair shóisialta agus ceapadh feidhmeannach lánaimseartha i mí na Samhna chun cabhrú le forbairt níos mó a dhéanamh ar an soláthar seirbhísí sóisialta, ag comhoibriú go dlúth leis na pobail Ghaeltachta agus na hOifigigh Fhorbartha Pobail.

Rinne Údarás na Gaeltachta freagairt ó ghrúpaí pobail Chonamara a chomhordú ar an gcuireadh ó Bhord Sláinte an Iarthair le haghaidh aighneachtaí maidir lena phlean straitéiseach deich mbliana do sholáthar 'Seirbhísí Bun-Chúraim Sláinte'. Dhírigh aighneacht na ngrúpaí pobail ar struchtúr na seirbhísí sna ceantair Ghaeltachta agus ar an ngá leis na seirbhísí sin a sholáthar trí mheán na Gaeilge. Ba í seo an t-aon aighneacht a fuair an Bord ón bpobal i gcoitinne.

Ar Inis Meáin, ar Oileáin Árann, tá dul chun cinn á dhéanamh ar fhorbairt scéime tithe saoire agus lárionaid turasoireachta faoi choimirce an chomharchumainn áitiúil agus tá straitéis le haghaidh na turasoireachta cultúrtha á forbairt.

Ceadaíodh cúnamh deontais do Chomharchumann Inis Meáin mar chuid de staidéar a fuair maoiniú ón AE ar dheiseanna nua ar an oileán a fhorbairt bunaithe ar acmhainní na mara. Beidh an obair a rinneadh mar chloch bhoinn d'fhorbairt féideartha ar an togra feirmeoireachta feamainne amach anseo agus tá ceadúnas feirmeoireachta faighte cheana féin ag an gcomharchumann.

Tá Údarás na Gaeltachta ag glacadh páirte i staidéar (i gcomhar le Bus Éireann, an Post agus comhairleacht neamhspleách) ar shaoráidí iompair paisinéirí i gceantair thuaithe a fheabhsú. Tá an staidéar comhchosúil le hobair atá á déanamh i dtíortha Eorpacha eile faoi chlár VIRGIL an AE.

Comharchumainn

Rinneadh athmheasúnú ar Scéim Dheontais Bainistíochta na gComharchumann i rith na bliana agus méadaíodh leibhéal na ndéontas go mór de réir an ról leathnaithe nua forbartha pobail atá ag na comharchumainn laistigh dá bpobail. Cuireadh tús le scéim nua deontas/dreasachtaí chun go mbeadh Comharchumainn in ann aghaidh a thabhairt ar cheisteanna eisiata nó

míbhuntáiste shóisialta laistigh dá gceantair agus soláthraíodh maoiniú do roinnt comharchumann chun go mbeidís in ann dliteanais stairiúla a ghlanadh a d'eascair ó sheirbhísí neamhbhrabúsacha a sholáthar ina gceantair. Cuireadh tús le scéim nua scoláireachtaí d'ábhair bhainisteoirí comharchumann i gcomhar le Rannóg Oiliúna Údarás na Gaeltachta agus an Lárionad um Staidéir Chomharchumann in Ollscoil na hÉireann, Corcaigh.

Muintearas

Is togra taighde oideachais agus oiliúna é Muintearas a bunaíodh i dTír an Fhia i gceantar na nOileán i gConamara i 1980 agus atá gníomhach i nGaillimh, Maigh Eo, Dún na nGall agus Ciarraí. Tá saineolas agus taithí ar leith ag Muintearas i réimsí an oideachais bhunscoile agus sa ghairmoiliúint ag leibhéal an phobail.

Tá réimse leathan clár oiliúna agus oideachais á bhfeidhmiú aige atá dírithe ar uasghrádú scileanna daoine i ngach aicme den phobal agus maolú ar an míbhuntáiste do phobail tuaithe agus san earnáil oideachais ach go háirithe.

Áirítear ar na cláir sin luathfhorbairt an linbh, gréasán múinteoirí tacaíochta, cláir ghairmoiliúna de chuid an Aontais Eorpaigh, forbairt ábhair thacaíochta churaclaim, oiliúint sa nuatheicneolaíocht chumarsáide, cláir thacaíochta don oideachas speisialta, seirbhís chomhairleach don óige, forbairt scileanna chúraim leanaí, agus cláir fhostaíochta phobail. I rith na bliana seo caite tionscnaíodh cláir ar leith a bhí dírithe ar fhorbairt scileanna gnó agus fiontraíochta i measc na mban, forbairt scileanna ríomhaireachta agus ilmheáin i measc an óige agus oiliúint daoine mar chúntóirí teanga agus ranga do na bunscoileanna.

Tá Muintearas á mhaoiniú go príomha ag Údarás na Gaeltachta agus faigheann sé tacaíocht airgid agus fhoirne ón Roinn Oideachas agus Eolaíochta. Gineann sé ioncam nach beag freisin ó fhoinsí airgid de chuid an Aontais Eorpaigh.

Naisc Eorpacha

Príomhghníomhaíochtaí

Ta sé mar aidhm ag Údarás na Gaeltachta a gceart féin agus cothrom na Féinne a thabhairt do chuspóirí eacnamaíochta agus do riachtanais sóisialta agus cultúrtha. Agus an ghné fhorbartha tionsclaíche dá straitéis á feidhmiú aige, cuireann An tÚdarás an fochlár d'fhorbairt Ghaeltachta i bhfeidhm faoi Chlár Feidhme na dTionscal (a). Tá príomhghnéithe eile den straitéis cuimsithe laistigh de réimse Chlár Feidhme na hIascaireachta (b) agus den Chlár Feidhme um Fhorbairt Áitiúil, Uirbeach agus Tuaithe (c).

(a) Clár Feidhme na dTionscal (ERDF)

Tá trí bheart san fhochlár seo:

(i) Maoiniú do Thionscail - a chumhdaíonn scéimeanna deontais an Údaráis d'infheistíocht chaipitil, taighde & forbairt, staidéir fhéidearthachta, fóirdheontais úis agus infheistíocht chothromais. I 1999 d'íoc an tÚdarás £7.5m amach agus is féidir suas le £3.3m. de sin a aislog ón AE.

(ii) Seirbhísí Comhairleacha Tacaíochta - faoina soláthraíonn an tÚdarás raon seirbhísí gairmiúla comhairle tacaíochta d'fhiontair atá ag tosú agus do chuideachtaí seanbhunaithe. Chosain sé seo £1.8m ar an Údarás i 1999 agus d'fhéadfadh an AE suas le £1.3m de sin a mhaoiniú.

(iii) Talamh agus Foirgnimh - soláthraíonn siad comhaoiniú chun forbairt a dhéanamh ar spás urláir thionsclaíoch agus ar an mbonneagar gaolmhar atá riachtanach chun tacú leis an gclár forbartha tionscail don Ghaeltacht. I 1999 chaith an tÚdarás £9.5m ar an mbeart seo atá á chomhaoiniú ag an AE suas go £0.9m.

(b) Clár Feidhme na hIascaireachta (FIG)

Tacaíonn na deontais seo leis an uiscshaothrú a fhorbairt faoin gClár Feidhme don Tionscal Iascaireachta. Íoctar comhaoiniú suas le 35% den chaiteachas faofa incháilithe, agus úsáidtear an chuid is mó de sin chun tacaíocht a thabhairt don phróiseáil éisc agus don uiscshaothrú sa Ghaeltacht. Le linn 1999 thug an tAontas Eorpach cúnamh deontais de £0.9m. ina iomláine do chuideachtaí Gaeltachta.

(c) Clár Feidhme um Fhorbairt Áitiúil, Uirbeach agus Tuaithe

Tá an tÚdarás páirteach ar leibhéal áitiúil sna tionscnaimh a bhíonn ar bun faoin gClár seo trína ionadaíocht ar chuideachtaí comhpháirtíochta áitiúla.

Maoiniú an Aontais Eorpaigh

Ar an iomlán, fuair an Ghaeltacht thart ar £10.2m ó fhoinsí maoinithe an AE le linn 1999. Ina measc sin bhí na Cistí Struchtúracha, atá mar chuid d'Fhrámaíocht Tacaíochta an Chomhphobail (FTC), a thugtar amach faoi líon áirithe fochlár, go háirithe faoin gClár Feidhme do Thionscail (ERDF), Acmhainní Daonna (CSE) agus deontas i gcabhair FIG (FEOGA). Leanadh den bhéim a chur ar straitéisí le toise Eorpach a chur chun cinn chun fadhbanna a ghabhann leis an bhforimeallacht a shárú nó a mhaolú. Ag eascairt uathu sin baineann an Ghaeltacht leas as cláir mar LEADER, NOW, HORIZON, RACE, YOUTHSTART, ADAPT, INTEGRA, ALTENER agus an Clár Speisialta Síochána agus Athmhuintearais (íoctar maoiniú orthu seo go díreach leis na heagraithe).

Acmhainní Daonna (CSE)

San áireamh sna deontais a thugtar faoin scéim seo tá deontais ghairmoiliúna agus deontais spreagtha earcaíochta. Go dtí seo thug an AE suas le 75% den chaiteachas incháilithe agus i 1999 fuair an tÚdarás £0.8m go díreach ón AE mar ranníocaíocht uathu don chaiteachas comhaoinithe.

NASC

Is éard atá i NASC comhpháirtíocht idir Údarás na Gaeltachta, Comhairlí Contae

Dhún na nGall, Mhaigh Eo, na Gaillimhe, Chiarraí agus Chorcaí, Bardas na Gaillimhe agus Ollscoil na hÉireann, Gaillimh.

Craobhscaoileadh Eolais

Chraobhscaoil oifig NASC sa Bhrúiséal bileoga treoracha polasaí ar na heagraíochtaí comhpháirtíochta Polasaí Réigiúnach, Treoirlínte Fostaíochta, Réigiúnú in Éirinn, an Plean Forbartha Náisiúnta agus Treoirlínte na gCistí Struchtúracha. Scaipeadh bileoga treoracha Clár ina n-áiríodh bileoga treorach ar thionscnaimh Phobail (Interreg, LEADER, Equal agus Urban), Cosaint Shibhialta, LIFE, CAPS agus Clár an Chúigiú Frámaíocht. Scaipeadh tríocha 'cuardach comhpháirtithe' agus craobhscaoileadh thart ar 90 'éileamh le haghaidh moltaí' ar na comhpháirtithe.

Grúpa Stiúrtha: ceapadh cathaoirleach nua ar an nGrúpa Stiúrtha, Joe Gavin, Bainisteoir Cathrach na Gaillimhe, i gcomharbacht ar Michael McLoone, Bainisteoir Contae Dhún na nGall.

Páirtíocht na hEorpa: lean oifig na Bruiséile den chomhoibriú le heagraíochtaí mar EURADA, CPMR, TTI, RETI agus IFA (Brainse na Bruiséile). Atoghadh Stiúrthóir na hOifige mar Chomhalta de Bhord Stiúrtha EURADA ar feadh dhá bhliain eile. Coinníodh teagmháil leanúnach le Coimisiún na hEorpa le béim ar leith ar Stiúrthóireachtaí Ginearálta sna réimsí seo a leanas: Talmhaíocht, Fiontraíocht, Comhshaol, Polasaí Réigiúnach, Sochaí Eolais agus Oideachas & Sláinte.

Láithreán Gréasáin: tá láithreán gréasáin NASC ar fáil ar líne anois ag www.nasc.ie.

Togra TeTrIS (Aistriú Teicneolaíochta agus Nualáocht sna SMEanna): Tá sé mar aidhm ag an togra seo forbairt a dhéanamh ar bhealaí nua chun nuálaíocht agus teicneolaíocht a chur chun cinn i dtionscail bheaga trí mhodhanna deachleachtas a chur ar fáil dóibh i réimsí mar, caighdeánú do chuideachtaí beaga, ardchaighdeán a bhaint amach i dtionscoil an bhia agus fréamhshamhlú tapa: tá sé á mhaoiniú faoi Fhrámaíocht Fhorbartha Teicneolaíochta an AE, agus tá na comhpháirtithe trasnáisiúnta lonnaithe san Iodáil, sa Phortaingéil agus sa Spáinn.

I measc na gcomhpháirtithe áitiúla tá gnólachtaí beaga agus eagraíochtaí forbartha tionsclaíochta sa Ghaeltacht agus Institiúidí Teicneolaíochta Ghailimh-Mhaigh Eo agus Leitir Ceanainn. Tá deireadh na bliana 2000 mar spriocdháta leis an togra a chríochnú.

Togra LEONARDO-EMOR: Ag eascairt as torthaí an togra 'Ag tógáil ar ár bPobal' (Clár Horizon 1996/1997 I nGleann Cholmcille) tá an togra seo gafa le forbairt oiliúna, go háirithe i scileanna traidisiúnta tógála, i gcomhpháirtíocht le hInstitiúid Theicneolaíochta Ghailimh-Mhaigh Eo agus le Dúchas: tá scoil oiliúna ceardaíochta sa Ghearmáin mar bhainisteoir ar an togra.

PHARE/TEMPUS: Tá Údarás na Gaeltachta ag gníomhú i gcomhpháirtíocht le heagraíochtaí forbartha réigiúnacha san Ungáir ag soláthar comhairle agus oiliúint mar ghné thábhachtach don ullmhúchán atá á dhéanamh ag an Ungáir ballraíocht a ghlacadh san AE.

Foinsí Malartacha Fuinnimh: Tá Údarás na Gaeltachta gníomhach i gcomhpháirtíocht le heagraíochtaí sa Bhreatain ar mhaithe le teacht ar fhoinsí malartacha fuinnimh i dtogra a fhaigheann tacaíocht ó chlár ALTENER agus INTERREG.

Eurogise: Leanadh le togra Eurogise a bhfuil mar bhunús leis scrúdú a dhéanamh ar phleanáil spásúil i bhforbairt réigiúnach Eorpach.

Foireann

Ag deireadh na bliana 1999 bhí 116 duine fostaithe ag an Údarás. Laistigh de na srianta ar earcaíocht fhoirme sa tSeirbhís Phoiblí i gcoitinne, tá gach iarracht á déanamh deiseanna oiriúnacha oibre a chur ar fáil do dhaoine éislinneacha. Tá cabhair speisialta ar fáil do thionscadail tionsclaíocha a sholáthraíonn poist speisialta do dhaoine míchumasaithe.

Eagrúchán & Seirbhísí

Comhionannas

Tá polasaí dearfach deiseanna comhionannais ag an Údarás agus tá gach post san eagraíocht ar oscailt do mhná agus d'fhir gan aon idirdhealú. I rith na mblianta rinneadh forbairt ar chlár comhionannais agus spreag sé seo próiseas cothromaíochta sna ceapacháin féin agus sa chóras ceapacháin. Ag eascairt as an gclár seo tá scéimeanna i bhfeidhm ag an Údarás a fhágann roghanna ag an bhfoireann i dtaca lena slí bheatha agus riachtanais phearsanta, ar nós postroinnt agus sosanna gairme.

An tAcht um Shábháilteacht, Sláinte agus Leas ag an Obair, 1989

De réir mar a rianaíonn an tAcht um Shábháilteacht, Sláinte agus Leas ag an Obair, 1989, tá ráiteas sábháilteachta i scríbhinn ag an Údarás agus tá sé ag cloí le feidhmiú na mbeartas cuí d'fhonn sábháilteacht fhostaithe agus chuairteoirí laistigh d'oifigí an Údaráis a chosaint.

An tAcht um Eitic in Oifig Phoiblí, 1995

De réir mar atá leagtha síos san Acht um Eitic in Oifig Phoiblí, 1995, tá ráiteas ar leasa comhlán-aithe ag comhaltaí an Bhoird agus na baill sin den fhoireann a bhfuil poist ainmnithe faoin Acht acu.